

SUHF

**Framtidens studie-,
campus- och lärmiljöer**

Peter Liljenstolpe

Då ska jag ska försöka ge en syn på hur framtidens lärandemiljöer kan gestalta sig, delvis utifrån de diskussioner vi fört i SUHF:s expertgrupp för fastighetsfrågor.

Men för att förstå trender över tid, ska jag – som arkitekturhistoriker – inleda med en kort kontextualisering av lärandemiljöerna som fenomen.

Under tidig medeltid var det klostren och klosterskolorna med sina bibliotek och kunskap om läkekonst som förvaltade den yttersta lärdomen.

Under 1000-talet ombildades några av dessa klosterskolor utav "korporationer" av studenter och lärare till att bli särskilda *universitas*.

De tidiga universiteten var få till antalet. Studenter och lärare fick resa långa sträckor.

De svenska kunskapstörstande ynglingarna som kunde få resa ända till Paris eller Perugia.

Det krävdes därför tre saker av de nya universiteten:

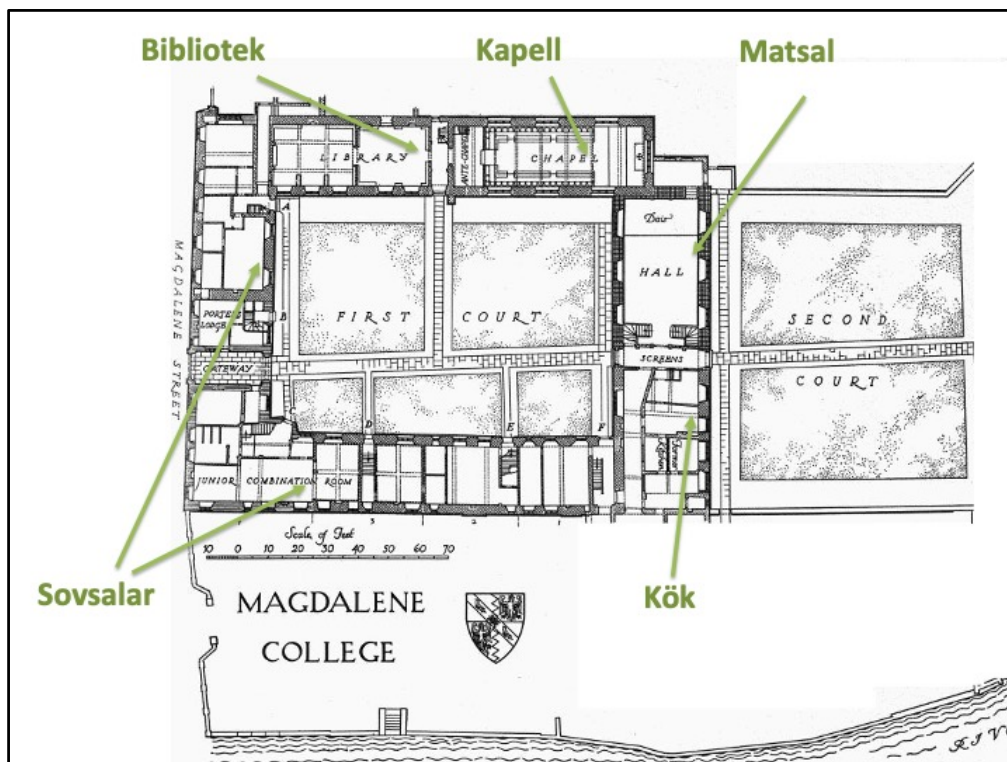
- Att de låg vid större vatten- eller landvägar

- Att det fanns logi för lärare och studenter, man kunde knappast fara hem efter dagens sista föreläsning

- Att det fanns studiematerial i form av böcker samlade i ett bibliotek

Allt detta fanns redan i medeltidens kloster, och med tanke på de nya lärdomsanstalternas ursprung var det helt naturligt att de nya universiteten byggdes som kopior av klostren.

Här fanns sovsalar för studenter och rum för lärare, kök och matsal, kapell för bön och mässa, bibliotek och en mot omvärlden skyddande mur. Mitt i fanns en öppen yta, ett fält – *campus på latin* – med omgärdande omgångar för rekreation och samtal.

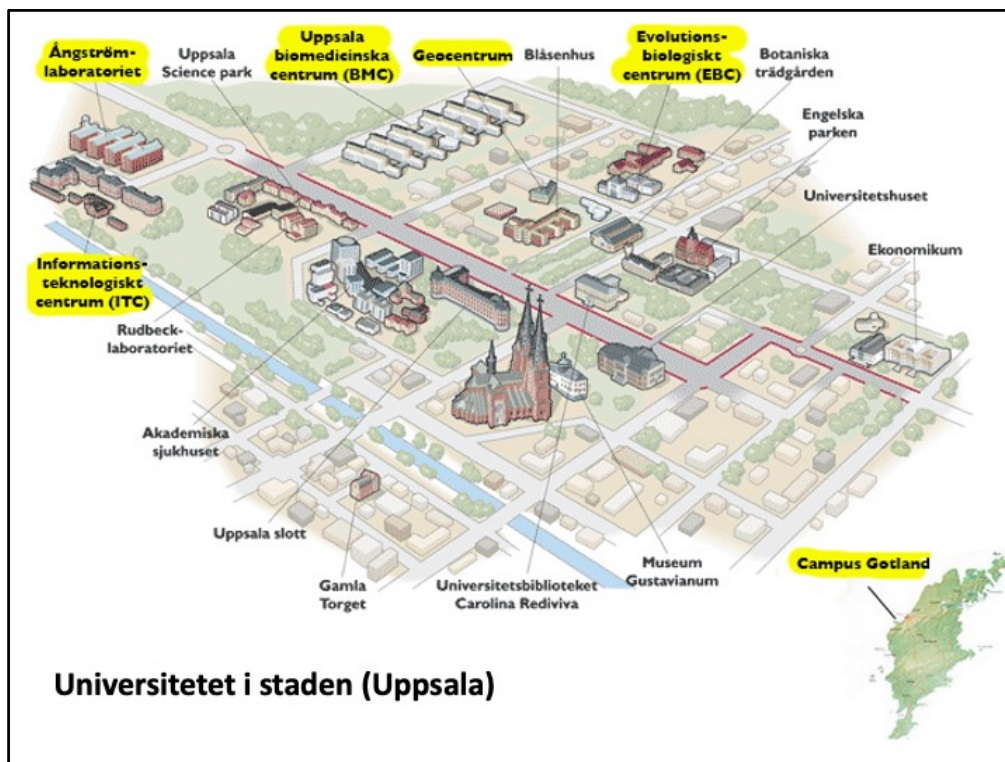
Vid de äldsta **svenska** universiteten såg det dock annorlunda ut.

Där bedrevs visserligen utbildning i medeltida byggnader med koppling till kyrkan.

Men lärarna, dvs. professorerna bodde liksom stadens borgare i en stadsgård...

...medan studenterna var inkvarterade på vindar, hos städernas borgare eller i särskilda studentkaserner.

Den här gestaltungsformen kan man beteckna som "universitetet i staden". Exempel på detta är universitetsstäderna Uppsala och Lund.

Viktigt för framväxten av den tidigmoderna studiemiljön vid svenska universitet var sammanslutningen av studenter i nationer med en gemensam samlande hembygd i form av ett stift eller ett landskap.

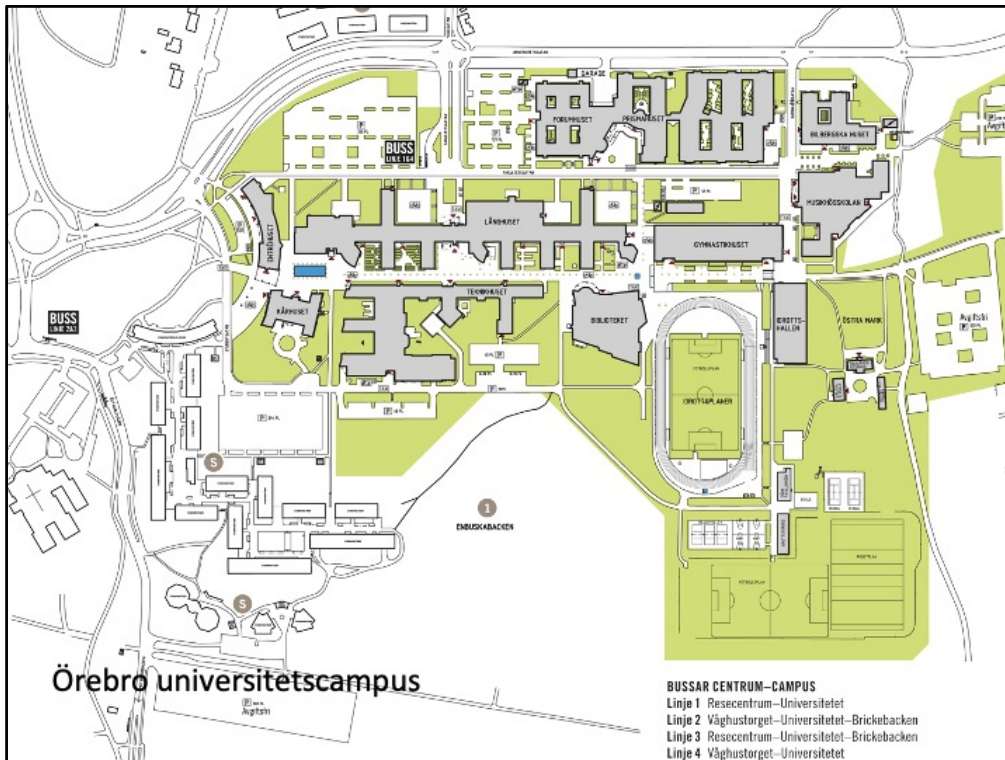
Från 1800-talets första hälft började nationerna uppföra egna hus för fester och sammankomster.

Den explosionsartade utbyggnaden av svensk högre utbildning under 1960-talet förändrade i grunden universitets- och lärandemiljöerna:

Studenterna fick tillgång till studentbostadsområden i utkanten av städerna.

Från dessa tog sig studenterna till föreläsningar eller till universitetsbiblioteket.

Inte förrän de nya universitetsområdena i Örebro, Karlstad m.fl. byggdes under en relativt kort tid skedde en tydlig förändring mot mer integrerade miljöer.

Campusområden som byggde på samma grundtanke som collegemiljöerna i Oxford eller Bologna skapades, där studenterna kunde bo, studera och däremellan rekreera sig på ett och samma ställe.

De flesta andra universitet i Sverige har följt efter:

Studentbostäder har byggts i anslutning till undervisningslokalerna, inte sällan av nya, privata aktörer.

Privata aktörer har också släppts in på universitetsområdena för att tillgodose studenters förväntade behov av mat, fika, träning, basvaror och böcker.

Utgångspunkterna för hur alla dessa universitetsmiljöer gestaltats är att:

studenterna är män och kvinnor i 20-årsåldern som efter avlagd examen ska ut i yrkeslivet,

studenterna ska bedriva sina studier **på** campus,

det behövs fortfarande, precis som på medeltiden, god fysisk kommunikation för studenterna att ta sig till campus.

Några av dessa förutsättningar har dock under de senaste årtiondena ställts rejält på ända:

många studenter är inte så unga och har redan etablerat familjer.

många vill komplettera sina tidigare utbildningar,

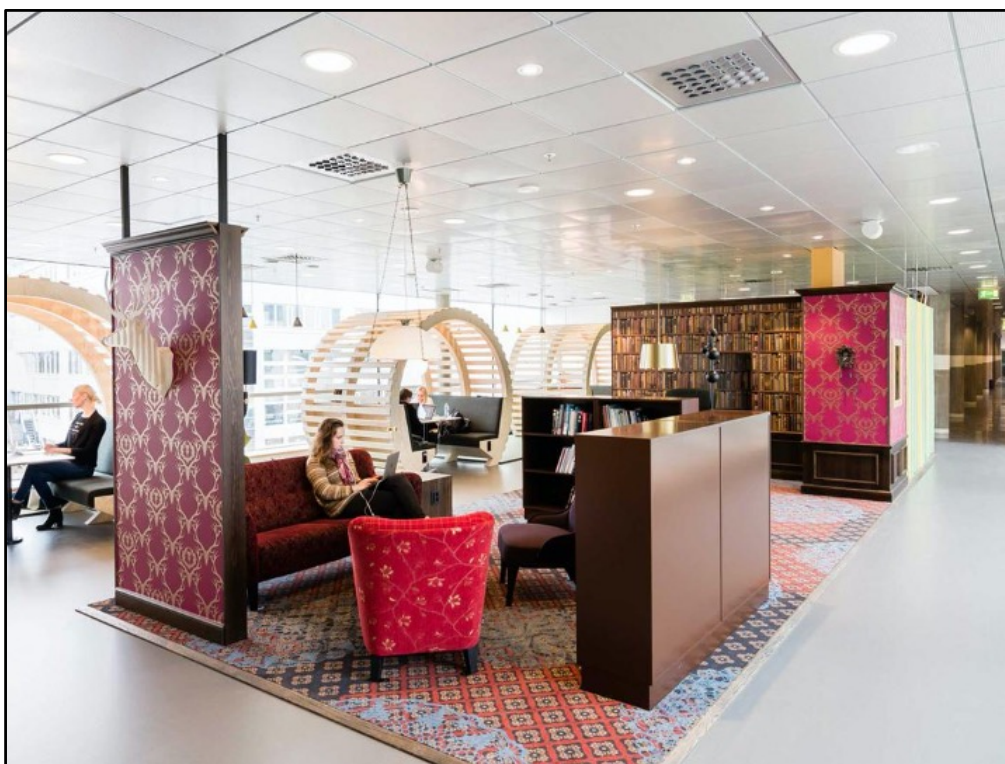
många studenter vill inte komma till campus utan vill läsa på distans och läser kanske flera öppna kurser på ett flertal lärosäten samtidigt,

Detta har inneburit att universitet och högskolor under senare år har fått tänka om. Några har varit adaptiva och förutseende, för andra har det varit en delvis skakande upplevelse:

Helt nya studentgrupper och ibland enormt stora grupper söker sig till högre utbildning

Studentgrupperna har andra syften med att utbilda sig (livslånga lärandet) och ställer inte sällan krav på sina utbildningar som om de vore kunder,

Universitet och högskolor behöver visserligen en god kommunikation med omvärlden men det är kanske inte i huvudsak den fysiska kommunikationen som är den viktiga utan den digitala

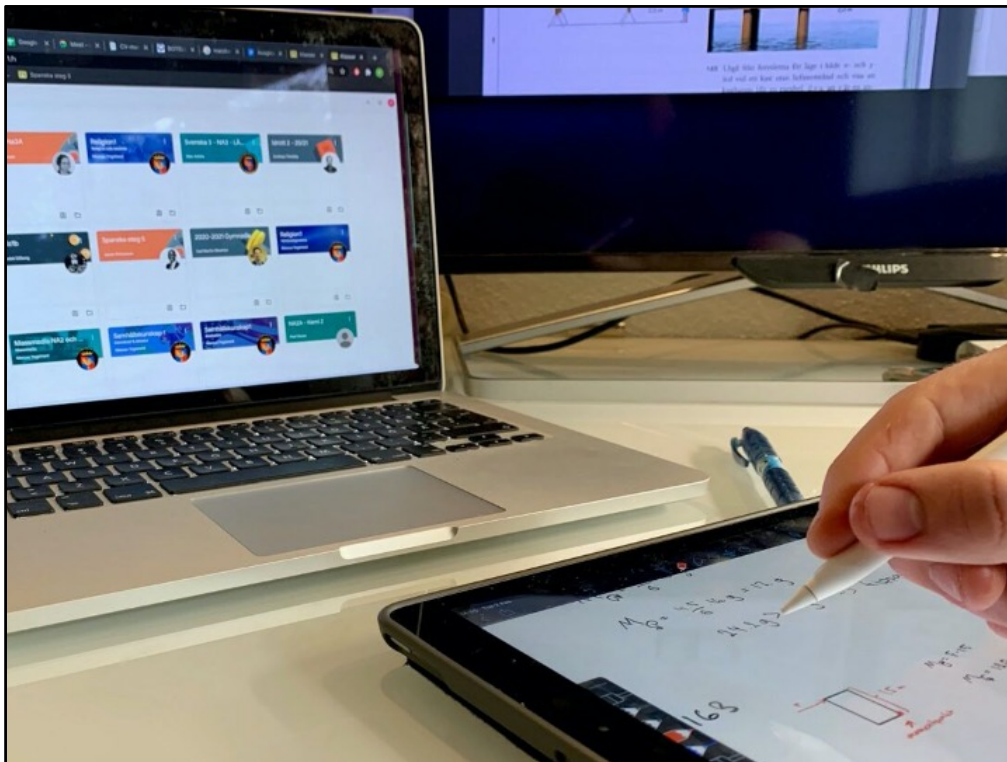

När vi nu under dagen ska reflektera över hur våra framtida behov av lärandemiljöer kommer att gestalta sig så får vi ***delvis gissa***,

...men de tendenser som vi såg **innan** pandemiutbrottet har förstärkts **under** pandemin och trots att vi hör tydliga tecken på att studenter och anställda saknar de fysiska mötena är det få som vill backa bandet helt.

Merparten av studenter och anställda som har haft möjlighet att arbeta hemifrån har i enkäter svarat att de ville fortsätta att studera eller arbeta hemifrån eller på distans delar av tiden.

Den digitala studiemiljön är inte längre ett **alternativ till** fysisk högre utbildning. Inte heller är den ett svar på de finansiella utmaningarna sektorn står inför.

Den digitala studiemiljön bör istället ses som ett sätt att kunna optimera varierade undervisningsmetoder och ett medium för kreativitet och innovation i undervisning och lärande. Den digitala lärandemiljön är en del av det nya normala.

Då streaming och inspelningar av föreläsningar sannolikt blir standard och undervisningen ser ut att fokuseras än mer på samtal och problemlösning i dialog blir en blandning mellan fysiskt och digitalt lärande - som jag ser det - oundvikligt och **bör** användas både för att uppnå bättre studieresultat och som förberedelse för en snabbt föränderlig arbetsmarknad.

På så sätt har pandemin utgjort en accelerator... en möjlighet för svensk högre utbildning att i snabbare takt utveckla och förstärka sin digitala studiemiljö.

För att stödja dessa blandformer och ett mer flexibelt lärande kommer vi att behöva **än** mer **flexibla lokaler** i framtiden.

Genom en flexibel arkitektur som är utrustad med bra nätverk för BYOD eller med kamera och skärmar möjliggör man hybridutbildning där både lärare och studenter ska kunna vara **antingen** fysiskt på plats **eller på** distans med minsta möjliga skillnad mellan fysisk eller digital närvaro.

Då gränsen mellan fysisk och digital närvaro alltmer suddas ut blir det ingen statuskillnad i **hur** man närvarar.

Detta har naturligtvis sina utmaningar:

Det ställer nya krav på lärare och chefer som helst skulle vilja träffa sina studenter eller sin personal fysiskt

Det kräver att ett förtroende- och tillitsbaserat ledarskap hos såväl lärare som chefer blir fullt accepterat.

Studerande småbarnsföräldrar kommer dock att få en smidigare tillvaro pga ökad flexibilitet.

Eftersom det sannolikt kommer att bli färre fysiska träffar mellan lärare och studenter får samtalen under och efter de formella utbildningstillfällena större betydelse.

Det innebär att själva lärosalen blir mindre viktig och lärandemiljön som helhet, både den fysiska och den digitala blir viktigare.

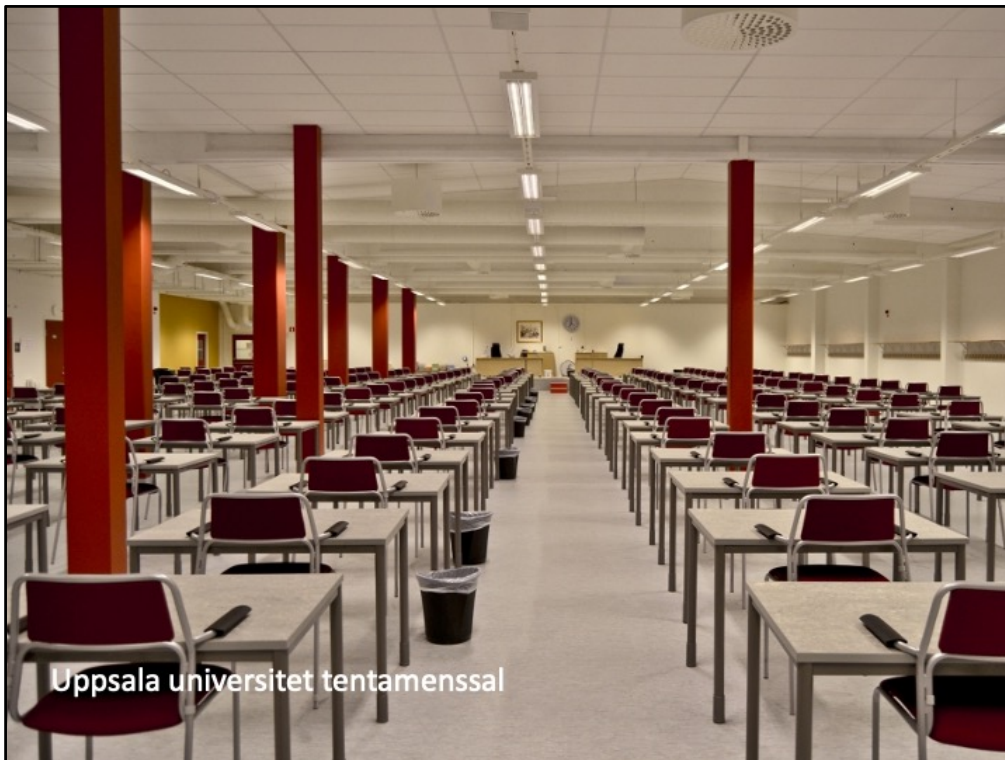
Våra lokaler behöver därför vara attraktiva mötesplatser, där den viktigaste funktionen är *interaktion och möten*, spontana och planerade.

En viktig del av den studiemiljön kommer fortsatt utgöras av biblioteken.

Biblioteken utgör en viktig resurs för studenters enskilda arbete eller i grupp, och är i mångt och mycket en yta för just planerade eller spontana möten.

Men de utgör också en resurs, en nod, för digitalt lärande och för forskningsinformation.

En kategori lokal som jag tror kommer att försvinna på sikt i den form vi nu känner den – men som vi i början av pandemin var i skriande behov av – är de stora tentamenslokalerna.

Men i och med att det infördes begränsningar i antalet som fick samlas, var vi tvungna att hitta nya digitala former av tentamina.

Införandet av nya tentamensformer samt ny teknik för bl.a. e-legitimation, och där hjälpmedel i högre grad kan accepteras pekar på att i stort sett alla tentamina kommer ske digitalt framgent, och att en stor del av dessa kan äga rum på distans.

(Detta i sin tur innebär andra behov av tentamenslokaler. Även dessa behöver vara mer flexibla och innebär att de kan användas för helt andra ändamål inom och utom högskolan, och där delningsekonomin fördelar skulle kunna nyttjas fullt ut.

Möjligheten för externa aktörer att verka inom dagens campusmiljöer begränsas dock av regelverk som skulle behöva ses över.)

På sikt kan allt detta leda till ett minskat lokalbehov i sektorn och i samhället i stort.

För universitet och högskolor som hyresgäster kan detta innebära att hyresnivåerna stabiliseras eller till och med sjunker i centrala lägen, pga minskad efterfrågan, vilket innebär det att här finns kostnader att spara.

Samtidigt bör man ha i åtanke att de lokaler som vi vill använda i framtiden – även om de är av något mindre omfattning ytmässigt – ska vara attraktiva arkitektoniskt och funktionellt vad gäller infrastruktur så att de skapar förutsättningar för utbildning och forskning i världsklass. Detta kräver i sig kostsamma investeringar.

Pandemin har också accentuerat och accelererat debatten om hållbarheten i hur och var vi studerar och arbetar. Men inte bara det dagliga pendlandet har ifrågasatts utan också att vi bygger nya lokaler istället för att återanvända de gamla.

”Den mest klimatsmarta lokalen är den som inte byggs” bör vara grundbulten i en hållbarhetsprincip som borde implementeras fullt ut. Det kan åstadkommas

genom att i första hand minska ytbehovet till exempel genom ökad digital verksamhet,

i andra hand intensiviera ytanvändningen till exempel genom högre belägningsgrad,

i tredje hand anpassa eller bygga om lokalerna med fokus på delning med andra hyresgäster.

Endast i sista hand bör man välja att bygga nytt och då med klimatsmarta och hållbara förtecken.

Så sammanfattningsvis:

Det är min tro och förhoppning att erfarenheterna från COVID 19-pandemin kan ge universitet och högskolor en skjuts i vårt arbete med ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet och särskilt då vad gäller lokalers användande och återanvändande.

Digitaliseringens fördelar kommer att innebära färre resor och lägre energiförbrukning i våra lokaler även om de digitala tjänsterna seglar upp som nya miljöbovar.

Hållbarhet i det lilla perspektivet -- att vardagen blir enklare när alla lättare kan anpassa utbildning och arbete till sina egna behov -- tillsammans med den nya flexibiliteten kommer ge en mer hållbar tillvaro och förhoppningsvis innebär det att vi kan utnyttja våra samlade lärandemiljöer (på campus och i hemmet) på ett mer optimalt sätt.

SUHF